

בגדרי חיוב הבעל ברפואת אשתו על פי המשפט העברי

א

חובת הבעל ברפואת אשתו מפורשת במשנה¹: "לקחה² חייב לרפואתה; אמר³ הרי גיטה וכתובתה — תרפא את עצמה, רשאי"⁴.

הנה המעיין בשאר חיובי הבעל המוזכרים בפרקנו יראה, שדין הרפואה נתנסח בצורה שונה מן האחרים. לעיל במשנה היסודית⁵ שנינו⁶ "האב זכאי בבתו... נשאת — יתר עליו הבעל, שאוכל פירות בחייה וחייב כמזונותיה, ובפרקונה ובקבורתה"⁷; לאחר מכן, בראש משנתנו⁸ "לא כתב לה כתובה, בתולה גובה 200 וכו', לא כתב לה 'אם תשתבאי אפרקינך וכו'" — חייב, שהוא תנאי בי"ד⁹; להלן⁸: "לא כתב לה 'בנין דכריין...' חייב, שהוא תנאי בי"ד¹⁰; מתברר, אם כן, שחיוב הרפואה אינו שנוי כתנאי בית דין, אין רמז להזכרתו בגוף הכתובה⁹, והוא גם

נרפס ראשונה בידינו ישראל¹¹, כך ז, תשל"ו.

1. מס' כתובות פרק ד משנה ט, בבלי דף גא ע"א, דקדוקי סופרים השלם, ירושלים תשל"ב, ע' שעז; חילופי הנוסחאות מצוטטים עפ"י מהדורה זו.
2. ככתבי היד מטיפוס א"י (לו, קויפמן, קטעי גניזה ועוד) הנוסח "לקח". הפסקה כולה חסרה במשניות דפוס נאפולי ונ"ב ובכ"י פרמה (ב) 3174, ובוה האחרון נוספה בגליץ, וראה לקמן.
3. בכ"י קמברידג' (לו) — אם אמר, וכן הוא אצל כמה מן הראשונים.
4. בכ"י לנינגרד (פירקוביץ) (להלן = כ"ל) נוסף בסוף המשנה — "שהרפואה כמזונות שאין אדם חייב לזון את..." ובודאי נוסף ע"פ רש"י למשנה, כדרכו של כ"י זה ("שהרפואה כמזונות" ברש"י — בביאור עצם החיוב, ולהלן "שאיין אדם חייב לזון את גרושתו" בביאור הרשות לפטרה בגט וכתובה).
5. דף מו ע"ב.
6. עיין מה שהארכנו בכיורוד חיובים אלה בספר זה, ע' 113 ואילך.
7. דף נא ע"א.
8. כמשנה ברף גב ע"ב.
9. רכינו צדיקיהו בן אברהם הרופא, בעל 'שכלי הלקט' (בח"ב, מהד' צילום מתוך 'הסגולה', ירושלים תשכ"ט, ע' קכה), מוצא רמז לחיוב זה בנוסח הכתובה האומר "ואני אפלה ואוקיר" וכו' — שפירוש "אפלה" הוא "אשמש לפניך בחוליה".

יחיד במינו בכך, שרשאי הבעל לפטור עצמו מן החיוב ע"י הוצאת אשתו בכתובה ובגט — בניגוד לחובת הפדיון, שלגביה שנינו¹⁰ "אמר הרי גיטה וכתובתה ותפדה את עצמה — אינו רשאי".

שאלה יסודית, איפוא, עומדת בפנינו: האם חיוב הבעל ברפואת אשתו הוא תולדה בלבד של אחד החיובים האחרים שבכתובה (כחיוב מזונות, כפי שנראה לקמן), ומוזכר בפני עצמו מסיבות שיש לברר; או שיש לפנינו תקנה מיוחדת של חז"ל, עצמאית, ויש אז לברר מהם גרריה והגבלותיה של התקנה ובמה ומדוע נשתנתה מיתר חיובי הבעל לאשתו.

רש"י¹¹ בד"ה חייב לרפאותה אומר "שהרפואה כמזונות", ונראה כי בעלי התוספות מרחיבים בזה הביאור¹²: "אמר הרי גיטה וכתובתה תרפא את עצמה רשאי, לפי שרפואה היא בכלל מזונות, והרי קבלה כנגד מעשה ידיה שעד עכשיו¹³; אבל אינו רשאי לומר 'תקבל את גיטה ותפדה את עצמה' — לפי שלא קבלה תשלום מפירות שאכל עד עכשיו"¹⁴. כלומר: הרפואה היא פרט חשוב מן הנושא הכללי של חיוב מזונות, והתמורה שנותנת האשה כנגד המזונות — מעשה ידיה — משמשת גם תמורה לרפואה; משום כך רשאי הבעל לפטור עצמו מחיוב זה ע"י גט — כבמזונות! — אע"פ שאינו יכול לפטור עצמו מחובת הפדיון בדרך זו, שכן חיוב הפדיון בא כנגד זכות הבעל בפירות נכסי האשה, ולא לה לא ניתנה עד לרגע זה כל תמורה שהיא.

אלא שמצינו לראשונים שהגדירו את תקנתנו אחרת — וכאפשרות השניה שהעלינו: תקנת הרפואה היא תקנת חכמים עצמאית, ואינה תולדה של חובת המזונות! הדברים מצויים לפנינו בשם הריטב"א (שכתב בשם "רבינו הגדול" — ואולי הוא הרמב"ן¹⁵) ובשם הרא"ה, בשיטה מקובצת לכתובות שם¹⁶:

10. במשנתנו כדף נא ע"א.

11. בביאורו למשנה, וראה הע' 4.

12. לקמן דף נב ע"ב ד"ה אמר, ושייך למשנה כהערת הר"י ברלין במסורת הש"ס.

13. על פי הברייתא בכתובות מזו ע"ב "תיקנו מזונות תחת מעשה ידיה", ועי' גם לקמן נח ע"ב.

14. גם זה עפ"י אותה ברייתא (וכתוספת הבבלי שם "חסורי מחסרא והכי קתני") "ופירקונה תחת פירות", ורי' מש"כ בזה במאמר הנזכר בהערה 6 לעיל.

15. בחידושי הריטב"א לכתובות על דף נב ע"ב הביא הרבנים בשם רבינו חננאל, ועי' בתוספתא כפשוטה למהר"ש ליברמן (נויארק תשכ"ז) ע' 241 ובהע' 60 שם שעמד בזה.

16. וכבר העמיד על כך הרמ"א בלאך בישערי תורת התקנות (מהדורת צילום בהוצ' מקור, ירושלים תשל"א) כדף ד ע' 112; והוסיף ראה לעצמאותה של התקנה מסגנון חיבורו של הרמב"ם עיי"ש בדבריו.

דיטב"א¹⁷: "ועוד אמרו ז"ל בשם רבינו הגדול ז"ל דאפילו ברפואה שיש לה קצבה¹⁸ חייב לרפואתה... אבל בעלה חייב הוא לרפואתה משום תקנה דרבנן ולא מדין מזונות". הרא"ה¹⁹: "דפרקונה ורפואתה שניהם תנאי בית דין ולא תלקו בהן, שאם אי אתה אומר כן, אלא מעתה לקתה בתני בעלה ברפואה שיש לה קצבה כמה תתרפא והלא כתובה אין כאן!"
נראה איפוא, כי מחלוקת לפנינו בהגדרתה של תקנת חיוב הרפואה. ננסה לברר מחלוקת זו להלן.

ב

בטרם נבוא לסוגיות התלמוד הדנות בשאלתנו, ולנסיין בירור המחלוקת, יש להצביע על שאלות, שלא ניתן למצוא להן פתרון מפורש בלשון המשנה ובגדרי חובת הרפואה. בהכללה — האם החיוב הוא בלתי מוגבל או שמא לא בכל מקרה חייב הבעל ברפואת אשתו? וביתר פירוט: האם, למשל, חייב בעל ברפואת אשתו כאשר הוצאות הריפוי גבוהות? האם הוא חייב בהן כאשר הן ממושכות — במחלה כרונית או כיו"ב? האם, בתנאי ימינו, ניתן לחייב את הבעל בתשלום דמי ביטוח רפואי לאשתו? האם חייב הבעל בהוצאות רפואתה כאשר חלתה אשתו בפשיעה — כגון אם אכלה דבר שנאסר עליה בפקודת רופא?
כבי שופט ביהמ"ש העליון, הד"ר בנציון שרשבסקי, משיב לשאלות אלה כדלהלן²⁰:

- * במחלה ממושכת, חייב הבעל לשלם כל הוצאות הריפוי²¹ (שכן עפ"י החרם דרבינו גרשום אינו יכול לגרשה בעל כרתה²²).
- * בענין תשלום דמי הביטוח הרפואי — הבעל פטור²³, שכן חובתו מתיחסת רק להוצאות בשעת מחלה.
- * חלתה האשה בפשיעה, פטור הבעל²⁴;

17. שיטה מקובצת לכתובות, הוצאת אברהם ציוני ת"א תשט"ז, ע' תתקפ"פז.

18. ע"י באור הדברים להלן.

19. שטמ"ק ע' תתר, ובחידושי הרא"ה לכתובות הוצ' דעת, ירושלים תשט"ז, דף גט ע"א.

20. כספרו 'דיני משפחה' מהדורה שניה (הדפסה שלישית), הוצאת ראובן מס (ירושלים 1971) ע' 149-151.

21. שם ע' 150-151.

22. ומקורו (בהע' 9 שם) בב"ח סי' עט בשם מהרש"ל.

23. ראה שם ע' 149 הערה 1 בסופה.

24. שם ע' 151 הע' 10, על פי הפתחי תשובה.

* לשאלה בדבר הוצאות גבוהות-חריגות אין ד"ר שרשבסקי מתייחס, וכיון שתורה היא וללמוד אנו צריכים, יש עמנו מקום עיון בכל הקביעות המנויות למעלה, ובכך נבואה לסוגיות הרלבנטיות בתלמודים.

סוגיית הבבלי²⁵:

"תנו רבנן: אלמנה ניוזנת מנכסי יתומין וצריכה²⁶ רפואה — הרי היא ²⁷ כמזונות; רבן שמעון בן גמליאל אומר: רפואה שיש לה קצבה נתרפאת²⁸ מכתובתה, שאין לה קצבה — הרי היא כמזונות.

אמר רבי יוחנן: עשו הקזת דם בארץ ישראל כרפואה שאין לה קצבה. קריביה דר' יוחנן הוה לה²⁹ איתת-אבא דהות צריכה רפואה³⁰ כל יומא, אתו לקמיה דרבי יוחנן אמר להו איזילו קוצו ליה מירי לרופא³¹."

בסוגיא זו מתעוררות כמה שאלות הנוגעות במישרין לדיונונו:
א. האם דין נשואה (בחיי בעלה) כדין אלמנה — כהלכת רשב"ג, שהלכה כמותו — ואף בנשואה חייב הבעל רק ברפואה שאין לה קצבה?

25. כתובות דף נב ע"ב, דק"ס השלם ע' שפר.

26. הבטוי וצריכה (עם ר' החיבור) קשה, שהרי כל אחד צריך למזונות ואין כ"א צריך רפואה. בכ"י מינכן (להלן = כ"מ) הנוסח "ואם צריכה". וברומה בבבלי — "ואי צריכה"; כיו"כ הוגה בגליון כ"ד 113. בכ"ד 130 הנוסח "צריכה" בלא ו', וגם נוסח זה נראה נכון. לענין מקור הנוסח שלפנינו בתוספתא המקבילה (כתובות פ"ד ה"ה, ע' 67 במהד' ליברמן) שם שנינו: "היתה (האלמנה) ניוזנת מנכסיו וצריכה רפואה — הרי היא כמזונות", ולפי גירסת התוספתא (שאו"ל היא מקור הברייתא בבבלי) אכן יש צורך בו', ועיין, וכן באוצה"ג לכתובות (חלק הפירושים) ע' 29.

27. בכ"ד 130 — הן, וכ"ה בכמה ראשונים, וכן לקמן בסוף הברייתא.

28. בכ"ד 113, 130 — מתרפה, וככמה ראשונים — מתרפאת (בה"ג, רי"ף ועוד) ובבבלי בלי עתיד — תרפא.

29. בחלק מכתבי היד (מינכן, רומי, לנינגרד) כל הסיפור בלשון יחיד, אמנם כה"י לא תמיד עקביים בכך בהמשך.

30. בכ"מ וכ"ל — רופא, וכן במאירי לכתובות (מהדורת סופר תשי"ז ע' 195) והסיק מכאן שהחלוקה בין רפואה שיש לה קצבה ושאינה קצבה אינה אמורה אלא בשכר הרופא, עיי"ש.

31. בכ"ד 113 — לרפואה. ובכ"ד 130 "כי היכי דמיתרפי מכתובתה", ובכ"ל נוסף ע"פ רש"י, כדרכו: "פירושו, שקבל עליו רפואתה עולמית בכך וכך, דהוה ליה רפואה שיש לה קצבה".

ועיי"ש בגמרא בהמשך הסוגיא, הדנה בשאלה כיצד נתן ר' יוחנן עצה לקרובו וכו'.

- ב. מהי הגדרתה המדויקת של "קצבה" האמורה בכרייתא: האם הכוונה לסכום ידוע (קצוב, קצרון), גדול ככל שיהא, לעומת סכום בלתי ידוע ובלתי מוגבל? או שמא הכוונה לסכום גדול לעומת סכום קטן, וכיו"ב?
- ג. מה ענינה של הקזת הדם בארץ ישראל, ומה נוכל ללמוד ממנה?
- ד. מן הסיפור בקרביו של ר' יוחנן נראה, שפסק הלכה כרשב"ג; האם ניתן להסיק ממנו גם כי המדובר באלמנה דווקא?

נראה לי כי בשאלה ג' נחלקו ראשונים כדלקמן:

לדעת הריב"ן³² תקנו כך בי"ד בא"י משום "שפעמים שאין מקיזין מצויין כל כך ונוטלין יותר ממה שהיו רגילין"; פירוש לפירוש, שהקזת דם בא"י — אלמלא התקנה — היתה כרפואה שיש לה קצבה, ומחירה גבוה, והיו בעלים מסרבים לשלם (או יורשיהם, כדלקמן), ובאו חכמים ותקנו שיהא דינה כרפואה שאין לה קצבה והיורשים או הבעלים חייבים בה. לעומתו פירשו תלמידי רבינו יונה³³ כי "בארץ ישראל היה מנהגם להקיז תמיד ולפיכך עשו ההקזה כמו המזונות... אבל במקומות אחרים שאינם מקיזים תדיר כל כך אלא פעמים שלש בשנה, כבר ידוע כמה יגיע ההוצאה ודיינינן לה כרפואה שיש לה קצבה".

נראה כי המחלוקת איננה רק בפירוש תקנתם של חכמי א"י בהקזת דם; קרוב לודאי כי המחלוקת שרשה בפירוש הביטוי 'קצבה' ובמשמעותו המעשית של החילוק דרשב"ג בין רפואה שיש לה קצבה לבין זו שאין לה קצבה. לדעת הריב"ן החילוק הוא בין הוצאה גבוהה לבין הוצאה נמוכה; וכיון שהקזת דם בא"י היתה תורגת לפעמים מן ההוצאה הצנועה והרגילה לצורך זה, קבעו החכמים כי אין בשל כך לקפח זכות האשה ממה שמקובל כלפיה; ואילו לדעתם של תדר"י החילוק הוא בין סכום ידוע ומוגבל לבין סכום משתנה ומתווסף, וכיון שבא"י היו רגילים להקיז, הרי זה כסכום משתנה ומתווסף, שהבעל חייב בו כמזונות³⁴.

אם כנים דברינו, הרי יש בהם משום תחילתה של תשובה גם לשאלה ב', ואף יש להם השלכה על שאלה שהעלינו בראש פרק זה — אם חייב בעל בהוצאות ריפוי גבוהות וחורגות מן המקובל!

32. ר' יהודה בן נתן, חתנו של רש"י; ראה אצל מהרי"ן אפשטיין, פירושי הריב"ן לכתובות (ירושלים תרצ"ג) ע' 3, ובשטמ"ק כאן ע' תתרא בשם רש"י במהדורא קמא.

33. שם בשטמ"ק.

34. נקודת מחלוקת מעשית בין שני הפירושים קיימת לגבי הקזת דם מחוץ לא"י: לפי הריב"ן גם שם חייבים בזה היורשים, ואילו לדעת תלמידי ר"י — שם יש להם קצבה והיורשים פטורים, ודו"ק.

בשטמ"ק³⁵ הביא בשם לקוטי הגאונים, שהבטוי 'קצבה' הוא קביעת שכרו של הרופא; אם נקצב סכום זה — מתרפאת האשה מכתובתה, ואם לא נקצב — מתרפאת מן הנכסים והיא כמזונות. פירוש זה מבוסס, ככל הנראה, על המעשה בקרובו של ר' יוחנן, שהרי הבטוי "קוצו ליה מידי לרופא" בא ללמד, שאם וכאשר ייקצב שכרו של הרופא, שוב ייפטר הבן התורג מלשלם הוצאות רפואה של אשת אביו. לעומת זאת בדברי רש"י מצוי גוון אחר, שפירש "רפואה שיש לה קצבה — שאינה חולה תדיר"³⁶ — ואולי כוונתו שמחלות רגילות, המופיעות דרך קבע, הרי הן כגדר רפואה שאין לה קצבה והן בגדר חיובו של היורש, אך מחלות נדירות יותר הן כגדר רפואה שיש לה קצבה, ומתרפאת האלמנה מכתובתה³⁷.

כך או כך, עיקר עיוננו אינו כאלמנה אלא בנושאה. נתזור איפוא לשאלה המרכזית: האם נאמרו דבריו של רשב"ג כאלמנה דווקא?

ג

סוגית הירושלמי³⁸:

"תני: רשב"ג אומר, כל מכה שיש לה קיצה מתרפא מכתובתה, שאין לה קיצה מתרפא מן הנכסים.

35. שטמ"ק שם.

36. ברף גב ע"ב ד"ה מזונות אין להם קצבה; וע"ע במאירי שפירש כריב"ן (ע' 194) ומה שכתב בענין אשה החולה תדיר (ע' 195).

37. החכם צבי קארל, בהערותיו למסכת כתובות (הצופה לחכמת ישראל, בודאפשט תרצ"א, שנה ט"ו, ע' 272) כתב, כי "הדין נותן שדבר שיש לו קצבה, שאינו עולה בדמים מרובים בערך, יהיה כמזונות, וכדבר שאין לו קצבה, שיש לחוש שיגרום ליתומים בזבוז כל נכסי הירושה, מתרפא מכתובתה ואולי באמת צריך להסך הברייתא ברוח האמורי, אבל האמוראים סמכו על נוסח הברייתא שהוא לפנינו והתנהגו על פיו". לענ"ד אין בדבריו צורך, אע"פ שהקושי קיים; שאלתהו היא אם דיגים הרפואה כמזונות — והללו לעולם אין להם קצבה, וכמ"ש בפנים, ועיין.

38. בבא בתרא פ"ט ה"ד ברפוס וילגא, דף יז ע"א ברפוס ונציה וקראטאשין; ומקבילה מקוצרת כאן פ"ד ה"א, כט ע"א; ודומני שהוכחו הדברים בירושלמי ב"ב שם מפני התוספתא (המקבילה למשנה שם) בפ"י ה"ב, הדנה בחובת האחים ברפואת אחי מהם, שגם בה חילק רשב"ג בין רפואה שיש לה קצבה לרפואה שאין לה קצבה, ועי"ש במפרשים וכמה שצ"ע על מצפה שמואל על התוספתא שם, ובפוסקים ונו"כ בטוש"ע חו"מ סימן קצו.

כהדא קריבתיא דר' שמעון בר ווא³⁹ הוות חששה עיינה, אתת גבי ר' יוחנן. אמר לה: קציץ הוא אהיץ אסיך? (= האם קצב שכרו הרופא שלך?) אין קציץ — מן פרינך (= אם קצבה — רפואתך מכתובתך), אין לא קציץ — בעליך יהיב לך...

בעלה בעי הן דקציץ, והיא בעייתא הן דלא קציץ — למאן שמעיין? (= אם בעלה רוצה לקצוב, והיא רוצה שלא לקצוב, למי שומעיין?): לא לבעלה? (קטע זה קשור בדיון הגמרא בשאלה שנשאלה גם בבבלי, מדוע גילה ר"י את הדין לאשה, ולאחר שהשיב הירושלמי כי אשה כשרה היתה הוסיף, כי ממילא הדבר תלוי כולו ברצון בעלה בלבד, ועי' בפני משה כאן).

בעיין ראשון נראית סוגיית הירושלמי כמדברת באשה היושבת תחת בעלה; הן הברייתא דרשב"ג, שאינה מזכירה שם אלמנה (אך לעומת זאת מזכירה ריפוי "מן הנכסים" — ובכך ראייה שהמדובר באלמנה המתרפאת מן הנכסים שהוריש בעלה), ובעיקר הסיפור בקרובתו של ר' שמעון בר אבא ובפסק ההלכה של רבי יוחנן!

כך אמנם הבין ר' יצחק בן אבא מארי, בעל ספר העטור, ופסק כן להלכה⁴⁰: "והילכתא כוותיה (דרשב"ג), ומסתברא הוא הדין בחיי בעלה, מדגרסינן בירושלמי וכו'".

נחלק עליו רבינו נסים ב"ר ראובן (הר"ן) בפירושו לרי"ף בסוגיין⁴¹: "ומשמע דדוקא באלמנה, אבל באשת איש — אפילו רפואה שיש לה קצבה בעלה חייב לרפאותה, ופשטא דמתניתין הכי מוכח, דקתני סתמא לקתה חייב לרפאותה ולא מפליג בין רפואה שיש לה קצבה לרפואה שאין לה קצבה; וזה שלא כדברי הרב בעל העטור ז"ל... ואפשר דאלמנה הות (כלומר: הר"ן מנסה ליישב את הירושלמי באמרו כי האשה גם שם אלמנה היתה), וכי קאמר בעליך יהיב לך — מנכסי בעליך קאמר, וכן דעת הרב רבינו משה בר מיימון ז"ל, שחלק באלמנה בפיי"ח ולא חלק באשת איש פרק י"ד⁴²".

39. בעטור ערך כתובות, דף לו ע"ב במהדורת ר' מאיר יונה (ד"צ ניו יורק תשט"ו) — הגירסא ר' שמי בר אבא (וכבר העיר המהר"ש ליברמן בתוספתא כפשוטה שצ"ל ר' שמ' = ר' שמעון, ובאמת כך הוא לעיל בערך חלוקת קרקע דף כו ע"ג ליד ס"ק רט).

40. בערך כתובות הנ"ל.

41. דף יט ע"א ברפוס וילנא ר"ה ולבסוף.

42. הלכות אישות פיי"ח ה"ה: אלמנה שחלתה — אם צריכה לרפואה שאין לה קצבה הרי זו כמוזנות ויורשין חייבין בה, ואם היא צריכה רפואה שיש לה קצבה, הרי זו מתרפאה מכתובתה. שם פיי"ד ה"ז: האשה שחלתה — חייב לרפאות אותה עד שתבריא... (ועל ההמשך בר"מ שם ראה לקמן, וכמה שהאריך הגר"ש ליברמן בתוספתא כפשוטה ע' 242 בהערה 70).

כרעת הר"ן כתבו עוד ראשונים, וסוכמו הדברים דבר דבור על אופניו אצל הר"ש ליברמן בחוספתא כפשוטה⁴³ ועיין שם והבא לכאן.

ברור הוא, שתירוצו של הר"ן דחוק ומוציא מפשט סוגיית הירושלמי; ועל כן סבר הרמב"ן (הובאו דבריו בריטב"א⁴⁴), כי הירושלמי תולק על הבבלי, ואגמרא דילן סמכינן, והיינו שחילוקו של רשב"ג נוגע רק לדין האלמנה ואינו נוגע לדינה של אשת איש.

במאמר מוסגר יש לרזן, אם אמנם שני סיפורים לפנינו ברבי יוחנן או סיפור אחד: בבבלי מדובר בקרובתו של רבי יוחנן שהיתה צריכה לרפואה או לרופא כל יום, ולעומת זאת דן הירושלמי בקרובת תלמידו של ר"י שבאה לר"י לדין, כאשר מתלתה מוגדרת (חששה בעיניה) והעצה ניתנת לא ליורשים אלא לאשה עצמה! להמחשה, הרי טבלה מסכמת עיקרי השיתוף והשנויים:

בבלי	ירושלמי ב"ב	ירושלמי כתובות
הקרבה	לר' יוחנן	לר' איתתא
הדיין ⁴⁵	ר"י	ר"י
המחלה	כל יום צריכה רפואה	לא נתפרש
העצה	ליורשים (אלמנה)	לאשה (אשת איש?)

נזאים על כן דברי הרמב"ן, כי שני סיפורים (או שתי מסורות) לפנינו, ויש רגליים לדבר כי שתי הגרסאות חלוקות ביניהן בשאלה שהעלינו, וכך נפסק אמנם להלכה בטור ובשולחן ערוך⁴⁶, כי לעולם חייב הבעל ברפואת אשתו בין יש לרפואה קצבה בין אין לה קצבה.

ד

מעתה, עלינו לעיין בשאלה מה סברת החילוק הנ"ל שבין יורשים לבין בעל, שהרי כזה כן אלה חייבים במזונות האשה האלמנה; לדעת הרא"ה, שהבאנו למעלה, ההבדל פשוט: הירורשים חייבים ברפואתה רק מדין מזונות (כמו באחים שחלה

43. לכתובות כאן, ע' 243-247.

44. כחידושו כאן, הוצ' אור תורה (ת"א תשי"ח) ע' פד, וכשטמ"ק על המשנה ע' תתקפז.

45. ראה באוצה"ג לכתובות (חלק התשובות, ע' 138) שהביא תשובות רש"ג ור"ג (מתשוה"ג

אסף ח"ב ע' 179) כסימן שמה, שהרגישו, שר' יוחנן לא שמש דיין במעשה זה ורק נתן עצה

"כעורכי הדיינין", והדבר ברור לפי נוסח הבבלי, שכן כקרוב לא יכול היה ר"י לדון.

46. אבן העזר סימן עט.

אחד מהם⁴⁷), ודין מזונות כולל רק רפואה שאין לה קצבה והיא דומה למזונות⁴⁸; ואילו הבעל חייב ברפואתה מכח תקנת חכמים מיוחדת ולא מדין מזונות, ועל כן הכל כלול בחיוב זה, ללא כל הגבלה שהיא.

סברה אחרת מצאנו אצל רבינו ישעיה דיטראני (הרי"ד)⁴⁹: "ונראה לי דוקא יורשין שאין חייבין בפרקונה אין חייבין ברפואה שיש לה קצבה, אבל בעל שחייב בפרקונה — חייב אפילו ברפואה שיש לה קצבה". כיוצא בזה כתב אף רבינו אשר בן יחיאל (הרא"ש) בפסקיו כאן⁵⁰.

לשיטה זו יתכן, כי לא תקנו חכמים תקנה מיוחדת בחיוב הרפואה, אלא קשרו אותה לשתיים מן ההתחייבויות האחרות של הבעל: ברפואה שאין לה קצבה — דינה כמזונות, ואילו ברפואה שיש לה קצבה, הרי היא כפדיון מן השבי; גם חדרהפעמיות דומה, וגם עצם הבעיה — הצורך להושיע את האשה מיד צרה חיצונית וחריגה שבאה עליה.

בכך הגענו לנסיקת-חשובה על השאלה שהעלינו בראשית הדין:

נחלקו חכמים בדין חיוב הבעל ברפואת אשתו, אם הוא מדין תקנה עצמאית (כשיטת הרא"ה) או שמקורו בתקנת מזונות ובתקנת פדיון; לפיכך, למ"ד שהיא תקנה עצמאית — הרי היא שונה מכל שאר חיובי הבעל לאשתו, שבהם תקנו חכמים תמורה לבעל על חיובו, ואילו ברפואה לא תקנו, ושמה מכאן מקור ההבדל בניסוחה של התקנה; ולמ"ד שמקורה בשתי תקנות אחרות — מובן מדוע הוזכרה בפני עצמה, שכן בהיותה שונה גם מזו וגם מזו צריך היה להוציא מדעת מי שיחשוב, כי אין הבעל חייב בה, ולכך היה צורך להשמיענו דין הרפואה וחיובה — ולהניח לגמרא (ולתמורה שבע"פ) להגדיר מקורו של החיוב, גדריו ומהותו.

כמה מסקנות להלכה⁵¹:

א. אשה שאמרה "איני ניזונת ואיני עושה"⁵² — לשיטת הרא"ה בעלה חייב ברפואתה מ"מ, ולשיטת הרי"ד ודעימיה בעלה פטור מרפואה שאין לה קצבה

47. ראה לעיל הע' 37.

48. והשוה לזה מה שנחלקו הרא"ש (כתובות פ"ב ס"א, א, וע"י בק"נ שם ס"ק ז) ובעלי התוספות (שם דף נ ע"ב ד"ה ומאי עלייה) אם רפואה בכלל מזונות כמי שקבל על עצמו לזון בת אשתו לחמש שנים.

49. בתוספותיו לכתובות דף נב ע"ב, וכן בפסקיו מהדורת מכון הש"ס הישראלי השלם (ירושלים תשל"ג) ריש עמודה תסח.

50. פ"ד סימן כג. וכן פסק ריא"ז (במהדורה הנ"ל) עמודה קעו.

51. אין צריך לומר שאין כל כוונה להלכה-למעשה, ורק באתי לעורר כשואל.

52. כדברי רב הונא המפורסמים בכתובות נח ע"ב, רמב"ם בהל' אישות פ"ב ה"ד, טוש"ע אה"ע

- אבל חייב — כדין הפדיון, שבו אין אחד הצדדים רשאי לפטור את עצמו!⁵³
 — ברפואה שיש לה קצבה.⁵⁴
- ב. מה שלמדנו במשנה, כי רשאי הבעל לומר לאשה "הרי גיטה וכתובתה, תרפא את עצמה" — הוא רק לענין רפואה שאין לה קצבה, אבל מדין פדיון, שיש לו קצבה, למדנו⁵⁵ שאינו רשאי.
- ג. לענין תשלום דמי ביטוח רפואי נראה לעניות דעתי, כי יש מקום לחייב בהם את הבעל.
- ראשית, לשיטת הרא"ה, שהבעל חייב בכל הוצאות רפואתה ללא הגבלה, תקנת הציבור והבטחת הזכות תובעת לבטח את האשה, לבל יזדמן מצב בו לא יוכל הבעל לעמוד בחיובו זה; שיקול זה קיים — במידה פחותה קצת — גם לשיטת הרי"ד, שהרי גם לדעתו חייב הבעל ברפואה שיש לה קצבה, ואם חלילה יהא צורך בהוצאה גדולה, עלינו להבטיח כי אמנם יהא בידו לעמוד בה.
- שנית, נראה כי אפשר להסיק כן מן המעשה בר' יוחנן (כבבלי). שהרי ר' יוחנן יעץ ליורשים להפטר מתשלום ההוצאות ע"י קביעת שכר קצוב לרופא לאורך הימים (— האשה היתה חולה "כל יומא"); נמצא שרפואה זו, שיש לה קצבה, מתחייב בה הבעל במקום שהיורשים פטורים — והרי זה מעין ביטוח רפואי כיום הזה!⁵⁶

53. שו"ע אה"ע סי' עח סעיף א, והארכתי בנושא זה במקום אחר.

54. כבר עמד בזה הגרע"א בחידושו לכתובות כאן (ידרוש וחדוש, צילום ד' וארשא, הוצ' פרס תל אביב, תש"ד, ע' 94), והוסיף, שכיוצא כדבר אם ריפא אותה פעם א' — לרשב"ג לא יצטרך לרפאה שנית, ככדין פדיון; אך אבני מלואים לסי' עט (הוצ' ציוני, ת"א תשי"ז, ע' פג-פד) אינו מקבל זאת כזיהוי בין רפואה שיש לה קצבה לבין פדיון, אלא רק כדימוי, ולעולם יש כאן תקנה מיוחדת, הבאה להסדיר צרכי האשה שינתנו ע"י הבעל, ועיי"ש (וכיו"ב חלק האב"ע על מסקנה ב דלקמן, עיי"ש דבריו בע' פה טור ב).

55. במשנתנו ולהלכה, כדלעיל; כך כתב (בלשון "ולפי זה לכאורה") הבי"ש לפנינו (ס' עט ס"ק א), והביא דבריו הרא"ה קרלין ב'תורת אבן העזר' (ירושלים תשי"ז) ע' סה.

56. ע"י לשון הראב"ן (מהד' עהרנרייך, ד"צ גיו יורק תשי"ח, דף רפח ע"א) "ואי חכמי יתמי, יקוצו עם הרופא לרפאותה כל שעה שהצטרך והוי רפואה שיש לה קצבה ופטרי" (וכן הובא באוצה"ג, חלק הפרושים ע' 29 הערה יד); ועדיין יש מקום להתלבט, האם 'ביטוח' קצוב זה מתחיל רק בשעת המחלה, או אם אפשר להחילו גם בשעה שאין האשה חולה; וגי"מ לגבי השאלה דידן, שאם החיוב מתחיל רק עם המחלה ולגביה בלבד — אין יסוד לטיעונו, שיש מקום לחייב הבעל עצמו כביטוח או בדומה לו.

ואחי הרב ר' אורי שליט"א העירני, כי שאלת הביטוח אמנם תובעת פתרון במישור החקיקתי — כלומר, על המוסדות המוסמכים לקבוע כיום תקנה מיוחדת המחייבת בעל בביטוחה הרפואי של אשתו (ושל שאר בני המשפחה), ובכך הכל על מקומו יבוא בשלום!

שלישית, נשתנו התנאים והנסיבות. הביטוח הרפואי כיום הזה הוא חלק בלתי נפרד של כל חישוב מערכת ההוצאות-החזקה ('פרנסה'), ומסתמא כל אשה שבעלה מתחייב לזון אותה ולפרנסה בכבוד מבינה מתוך כך, שגם דמי הביטוח הרפואי בכלל.⁵⁷ וכבר למדנו פעמים הרבה, כי במכלול זה של התחייבויות ממון בנשואין "הכל כמנהג המדינה"⁵⁸.

ד. לענין מחלת האשה בפשיעה, נראה כי דברי הפתחי תשובה⁵⁹ אינם מכריעים את הענין סופית; הן משום שכבר הוא עצמו מזכיר את שיטת הבית מאיר, כי הבעל חייב ברפואת אשתו גם אם פשעה בעצמה, והן משום שיש לחלק בין דין זה כפדיון לדין זה ברפואה; מה ששייך לפדיון (רפואה שיש לה קצבה) ודומה לו, כשיטת הרי"ד, אמנם ייפטר ממנו הבעל; אך כל השייך למונות, כגון "צנים פחים" וכיוצא באלה — יש מקום לחייב בהם את הבעל. לשיטת הרא"ה אין מקום לפטור את הבעל בכל מקרה — שהרי כתב כי הבעל מחויב ברפואה, כיון שאין לאשה כל מקור אחר להתרפא ממנו, והרי זה אפילו בבחינת "לא תעמוד על דם רעך"⁶⁰!

ואולי יש לבדוק השאלה לאור מה שנחלקו הראשונים בפירוש התוספתא בב"ב בענין האחין, אם רשב"ג נחלק על ת"ק רק בחולי שמחמת פשיעה

57. בנקודה זו יש אולי מקום לעיין מחדש בהלכה שהזכרנו למעלה (הע' 38) במי שנתחייב לזון את חבריו שבד"כ אינו חייב ברפואתו, ואכ"מ.

58. ראה, למשל, בשו"ת מהרשד"ם סימן שכז, וממנו כפד"ר כרך ה ע' 125 ומשם אף בע"א 63/69, פד"י כג ע' 812 בדברי השופט ח' כהן, והארכתי בענין זה יותר במאמר הנוכח בהערה 6 לעיל, לקראת סופו.

59. בסי' עח ס"ק א; בעל פ"ת דן בעצם בחיוב הבעל לפדותה מן הכלא שאלי הגיעה בפשיעה, ויש מקום לחלק בין אשה שחלתה בפשיעה לבין זו שנכלאה; הן אמנם הזכיר שם את הריטב"א (וכ"ה לפנינו בשטמ"ק), שהסביר את הביטוי 'לקחה' במקום טחם 'חלתה' ברצון חז"ל להשמיענו, כי בפשיעה אין הבעל חייב ברפואה; הן אמנם בנמוקי יוסף (מהד' בלוי, ירושלים תש"ץ ע' רג) העיר, שלקחה' כא ללמד, שגם בשיש לה קצבה חייב (הבעל), וראה שם עוד שהביא גם דברי הריטב"א בשם רמב"ן הנ"ל וסברת הרי"ד בשם הרמ"ה; וע"ע בבית יעקב (ירושלים תשכ"ט ע' מז) לשו"ע סי' עט כאן, שלדעתו אין לחלק וגם אי' שנשכחה בפשיעה — אין הבעל חייב לפדותה! וע"ע בצפנת פענח על הרמב"ם להל' אישות פי"ד הי"ז (מהד' וארשא תרס"ג ע' 91) שלא חילק בבעל גבי קצבה, כנגד לירושלמי, ונסתפק הצי"ע שם אי"כ האם חייב הבעל גם בפשיעה; לדוגמא הזכיר אשה שחלתה בלידתה, ופשט שבוה בוראי חייב הבעל מפני שאף הוא גרם [וראה תשובת מהרש"ל הידועה בסי' מה (מהד' ירושלים תשכ"ט ע' קנו), שדן כשיעור מוונות 'טובים' לילדת וכו'], וע"ע כרכריו שם.

60. רמז לסברא זו בתשובת מעיל צדקה סי' טו שהובא בפ"ת הנ"ל.

או גם כחולי שמחמת אונס⁶¹, ודעת הרוב לפסוק, כי המחלוקת בפשיעה, ואם חלה האח באונס — חייבים האחין ברפואתו מכל מקום; ולפי זה יש מקום לבדוק אם כן הדין גם באשה — לאור ההקבלה, ושמא רק ברפואה שמדין מזונות, וצ"ע נוסף.

ה. לענין מחלה ממושכת, על אף פסק המהרש"ל שהוזכר, שאינו יכול לגרשה בע"כ מכת חדר"ג, הנה הן הב"ש (בס"ק ד) והן הח"מ (ס"ק ג) פסקו, שיכול⁶² אם רוצה; והראשונים העירו על דין המשנה ממה ששינו בספרי⁶³ לענין יפת-תואר "ושלחתה" — בגט, כדברי רבי יונתן; ואם היתה חולה — ימתין לה עד שתבריא, קל וחומר לבנות ישראל שהן קדושות וטהורות — שיש לחלק בין מי ששוכבת על ערש דוי לבין מי שאינה שוכבת⁶⁴, ומ"מ להכרעתנו, שדין מזונות (וממנו דין רפואתה) הוא מדרבנן, אין זו אלא אסמכתא.

61. עי' לזה בשו"ע חו"מ סי' קעז שהזכרנו, וכיון שאין כאן מקומו איני מאריך בהבאות. ועי' באבני מלואים כאן (ס' עט ס"ק ג), שאף הוא דן בסוגיא זו וקשרה לנידון דנן.

62. מקורם בדיני מורדת ובתשובת ר' אליהו מזרחי (הרא"ם) ס' ל, ועי' מה שכתבו בזה בריש סימן עז באה"ע ואכ"מ.

63. פרשת תצא פסקה ריד, ע' 247 במהד' פינקלשטיין; וכבר העיר המהדיר שאין קטע זה מעיקר הספרי, וכ"כ בעל תורת במקומו.

64. רשב"א בשם הראב"ד, והובאו דבריהם במ"מ על הר"מ באישות (הג"ל סוף הע' 41) שכתב "ואין ראוי לעשות כן מפני דרך ארץ", ועיי"ש בכ"מ. ולכל הענין ראה עוד מש"כ הרב גרשון אריאלי על דרך העיין הישיבתי בסוגין ב"הפרדס", שנה לד', ברוקלין תש"ד, ע' 10.